

ԿԱՐՔԻՆ ԽԱՐՔԻՐ

Կոստանդնուպոլիս, 14 Մայիս:

Երբեմնական Գառն անցած շաբաթ օր առաւ ու ընդունեց Սիւրբաթի իշխան Լեւոնի Կոստանդնուպոլիս իշխանութիւնէ հրաժարելուն թուղթը:

Կարին վեհապետութեան ռուսաց կայսեր պատահանն ալ առնելով Բարձրագոյն Գառն, և ինքնաբերաբար իր ըրած վերջին որոշումները Սիւրբաթի գործոյն համար՝ հաճելի եղիւր է կայսեր, անմիջապէս հրաման ըրաւ հարկաւոր եղած միջոցները ի գործ դնել, որպէս զի տան չանցնի շուտով սկսին նոր իշխանի մը ընտրութիւնը: Իսկ բանիս համար մասնաւոր հրամաններ խրկուեցաւ Կարին վեհապետութիւն Լաֆրէ փաշային մէկ թաթարով մը որ ամսուս 10 ին մեկնեցաւ տակէց:

Երբայական հրամանով Կ. Վսե. Հասան փաշան Հոգոսի կառավարիչ անունեցաւ Լաճի Սիւրբաթի տեղը:

Ս. իշխանն ռուսաց գործակալը քանի մը օրէն պիտի մեկնի տակէց Բարձրագոյն Կարին համար. երեկ Կ. Վսե. Գառն գնաց Կոստանդնուպոլիս իշխանին ընկերութեամբ, արտաքին գործոց պաշտօնատարի փոխաւորը Կ. Վսե. Մուրադ Էֆենտիին հետ վերջին անգամի տեսութիւնը ընելու:

Կ. Վսե. Մէհմէտ Վսեֆ փաշայ, Չանաղ փաշի կառավարիչը, Կ. Վրան հրամանաւոր Պոլիս

եկաւ, ուր տեղ քանի մը օր պիտի լինայ կրօն, իր տկարութեանը համար:

Կարին վեհապետութիւնը՝ նոր Ռուսաստանի ու Պէսարապոլի ընդհանուր կառավարիչ Կ. Վսե. Վորոնցով կոմսին տկարակուռ մեծ նշան մը շնորհեց նիշանի իֆրիկար կողմէ, իբրեւ փոխարէն անոր ցրուցած բարեկամութեանը ու պաշտպանութեանը օսմանեան հպարտակներուն, թէ (տեսնելու և թէ ուրիշ գաւառներուն մէջ, որոնց կառավարութիւնը իրեն յանձնուած է:

Ս. իշխան, լիարատար իշխանութիւն ունեցող պետանը Բուսապոլի, երեկ Կոստանդնուպոլիս հասաւ իր ընտանիքով:

Երեկ չէ առջեւ օրը Կ. Վսե. Կարին վեհապետութեան Երբայական թաթարահային ծննդեան տարեդարձը կատարեցին հոս մեծ փառաւորութեամբ. Կ. Վսե. Սրբ Սարգիսի Բարձրագոյն Բարձրագոյն զայցին բոլոր զեպանները. Կ. Վսե. Կարին ալ իր մոտերինս ընկալեց Գեղիկ Էֆենտի անունով, ընկերութեամբ արքայական թաթարահայ Կալֆէ Էֆենտիին:

Կ. Վսե. Կարին վեհապետութեան հրամանաւոր 15 հազար զուռուշ ամառան կապեցին Կ. Վսե. Սարի փաշային:

Կ. Բարձրութիւն Երբայական Բուսապոլի մօտէրս Պոլիս պիտի գայ Լաֆրէ փաշան ու Բարիստանէն հոտ դառնալով: Կ. Վսե. մեծ պատրաստութիւն տեսաւ աս պնդական ճանապարհորդը ըն-

դունելու իր բարձրագոյն աստիճանին արժանաւորութեանը համեմատ. ինչպէս սուրբ Ստեփաննոս գեղի թաղաւորական քեօշը պատրաստել տրվաւ Կ. Բարձրութեանը համար, որ Լաֆրէ փաշանդինան հոս ընէ Լաֆրէ նէ հոն ընակի:

Ս. Բարձրագոյն պէյը, որ Կ. Վրան շատ գաւառներու կառավարիչներուն գործակալութեան պաշտօնը կրկնէ, Կ. Վսե. Կարին վեհապետութեան վարիչ Ռաֆիկ փաշային ալ գործակալ կարգեցաւ:

Բանի մը տեսակ օտար տեղութեանց ատակներուն համար եղած սատակ արդիւքը կը շարունակուի միշտ: Կալաղի վերջին շաբաթը մէկ միլիոնի ցըլանցիս բերել էր. բայց կառավարութիւնը դէմ կեցաւ չի թողուց դուրս հանել ու հոտ խրկեց:

ԵԳԻՊՏՈՍ

Երբայական, 4 Մայիս:

Ս. Չիլիկոյի աստիճանութեան Բնիկութիւնը՝ ասորանք տանելու ու բերելու Երբայականի ու Սուէզի մէջ, հիմայ օդէկ մը հաստատեցաւ, ու երկրորդ շրջաբերական նամակն ալ տարածելին գործաւորութեանց սկզբնաւորութիւնը ծանուցանելով ամէնուն: Հաստատութիւնը կը յաւանդուի թէ յաջողութեամբ առաջ պիտի ելլայ աս գործը:

Իսլամահմէտ փաշան դեռ Կահիրէէ Կ. Կարին իր վերջին հրահանգութիւնէն բոլորովն առողջացել է, ու մօտէրս Երբայականի պիտի գայ ծովը մշտնապէս համար:

ՔԱՆԱՍՐՔԱՆԱՆ

Կրթապետ Երբ Յովնէի Բարձրագոյն Կարին քահանային Արմէնիա ըսած աշխատանքութեանն:

(Հարունակութիւն: 1)

Բարձրագոյն Կարին շրջորդ գարուն երեկելի եղաւ աս տեսակ գրականութեան մէջ Երբայականի, Հոգով ծնած, ու Տրգատ Թաղաւորին առնադրուելով: Իր պատմութեան նպատակն է աս Թաղաւորին Հոգով ծնած գրականութիւն ընելը ստորագրել, որակել գնաց Հայոց պատմութեան սուրբ Կրթիչը լուսաւորելն հետ:

Սիւրբ պատմագիր մըն ալ աս գարուն մէջ Օհնոր Վալայ կաթողիկոսը եղաւ, որ Տարօն գաւառին փոփոխութիւնները արձանագրեց ասորոց լեզուով, ու նոյն ժամանակին հայերէնի ալ թարգմանեց:

Փաստաւ Բիւզանդացի Սահառնեանց նախորդներուն ցեղէն, որիշ երեկելի պատմագիր մըն է որ աս գաւառ մէջ ծաղկեցաւ, յոյն լեզուով գրեց իր ազգի պատմութիւնը, ու ինքը հայերէնի գործուց:

Ընդերորդ գարուն անմահ հանգիստացաւ ազգին մէջ

1) Տես թիւ 134 Երբայական Երբայականին:

Հայոց բոլոր պատմագիրներուն հայրը՝ Մովսէս Խորենացին: Երբայականի պատմութիւնը հաւաքեց խիստ հաւատարիմ մատենագիրներէն, որոնք իրմէ առաջ էին. ու Հայկէն սկսելով, սյսինքն՝ Նոյն ատեններէն, կը շարունակէ ինչպէս 441 տարին Վրիստոսի թուականին: Եւ գործը թէ հաւատարմութեան ու հեղինակին անկողնասիրութեանը և թէ ոճին գեղեցկութեան ու վայելչութեանը համար միշտ երեկելի գործ սեպեցաւ աշգրիտ մէջ: Հատ հեղ տպւեցաւ հայերէն, ու լատիներէնի ալ թարգմանելով Ուիլիամ Երկու կողմէն, Լոնտրոյի մէջ հրատարակեցաւ 1736 ին. Գաղղիարէնի ալ թարգմանեց Վալիան, Գաղղիարէն հայոց լեզուի վարժապետը, որ Վենետիկի Սուրբ Վազգի ու վաճառ տպւեցաւ: Եւ թարգմանութեան խաղերէնի գործուց, ինչպէս ուրիշ տեղ նշանակեցի, Շիրազում Գալիլէի, ու Կ. Թոմազէն սրբագրելով՝ միսթարան միաբանութեան անունով տպւեցաւ Վենետիկի մէջ.....:

Եւ ալ թարգմանեցի աս պատմութիւնը հայկական ընտրութիւն Վենետիկ տպւեց 1827 ին միսթարան կրօնաւորներէն, ու Գառնի գիտութեանց Թաղաւորական ճեմարանին օգնութեամբ տպւեցի: Խորենացիին ետքը եկող պատմագիրները շատ անգամ անկից վկայութիւն կը բերեն ու կը յիշատակեն նաեւ անոր մէկ պատմութիւնը

Երբայական Թաղաւորականի զարմին ընտելն ըլլաւ զրոյ, ինչպէս Օհնոն կայսեր ժամանակը. բայց աս պատմութիւնը կորսուած է միայն անունը մնացած է հիմայ. ունի նաեւ Զարտաստանական գրած մը, (պիտոյից) ընդհանուր աշխարհագրութիւն մը ու ուրիշ պզտիկ գործեր:

Երբայական Թաղաւորականի կաթողիկոսը, որուն համար նախընտրեց յաջաւորին մէջ Խոսեֆայ, խիստ ընտիր պատմութիւն մը շարագրեց հայոց ու վրաց քրիստոնէական հաւատքի համար քաջած հալածանքներուն վրայ, որոնք չուղեցին մոգերուն պարսկական ողանդը ընդունելու: Եւ պատմութիւնը միայն բաւական է անմահացընելու: Երբայական անունը, որ իրաւամբ կուէցաւ Վսեմութիւն հայոց:

Երբայական Թաղաւորականի ծաղկեցաւ ուրիշ պատմագիր մը. որ զրեթէ նոյն փոփոխութիւնները գրեց որն որ հայագիւր քրիստոնէականը պարսիկ կապաշտներէն կը ընդունէ: Երբայական է Վազար Գաղղիարէն ընտիր հեղինակը, թէ եւ իր ոճը Երբայականի ոճին վայելչութեանը ու կատարելութեանը չի հասնիր:

Երբայականի գարուն մէջ պատմագիրներուն կարգը

1) Նշեցած տարի աս գիրքը խաղի թարգմանելով հասաւ բախիցի. արդարեւ կարգաւոր արժանաւոր գիրք մըն է:

—Հոյակապ շոգենաւ մը կը շինուի հոս նաւարանին մէջ (Թէրախանէն) 120 ոտք երկայնութեամբ, որուն մեքենաները 40 ձիու ուժ ունին: Եւ շոգենաւին կա՛հ կարասիքը ու զարդերը Վաղդ իսայէն պիտի գայ, ու լըմնալէն ետեւ Վ. Բարձրութիւնը ընծայ խրկելու է զանի Վեհափառ Լըքային:

—Ճանտախտի զիպաւածները միշտ պակաս չեն. բայց քիչ ըլլալուն ու անանկ տեղանք որ տարած լեւու երկիւղ չի կայ. կը յուսանք Թէ շատ չեմքար բոլորովին կը գաղթի:

—Գաղղիական շոգենաւը Գոնէն, այսօր հասաւ Թուրքիոյ. Գաղղիայի կառավարութիւնը յատկապէս խրկած է, որ Նէզալիէն Սէքքէ ու խտի գաջօլ տաճիկները առնէ ու ձրիապէս իրենց հայրենիքը տանի:

ՄԱԿԵՂՈՒՆԻՆ

Սեանիկ, 12 Մայիս:

Խայրէտուն փաշան՝ Իսերէ, Կոստանդնուպօլսի վերջին շոգենաւով հասաւ Մանասըրը երթալու, ուր տեղ ըտէֆ զօրքերուն պիտի հրամայէ:

Երեկ Պէրութէն 300 ալպանացի զօրք եկան, ու առանց քարանդինայի դուրս ելան:

Կիրակի ժամը 2 ու կէսին երկրաշարժութեան աստիկ ցնցում մը լսեցինք: Կերեւար Թէ շարժը հիւսիսային արեւմտեան կողմէն էր:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՆԻՔԻՔ

ԵՆԳՂԻՆ

Ընցած ամսու 12 ին Վ. արքայական Բարձրութիւն Սիւսէքի դուքսը մեռնելով՝ Ենգղիայի Թաւառական գերդաստանին ու բոլոր հասարակութեանը մեծ ցաւ տրվաւ: Վ. Բարձրութիւն հանգուցեալ դուքսը՝ Վեորդ Դ Թաւառին տղան էր, 1773 ին ծնած, ու հօրեղայր Վորին Վեհափառութեան Վիկտորիա Թագուհիին:

անցաւ Յովհաննէս Մամիկոնեան, որ Տարսն գաւառին մէջ հանդիպած խիստ երեւելի բաները գրեց ինչպէս 640 տարին:

Ուրիշ անւանի պատմագիր մըն ալ ծաղկեցաւ աս դարու մէջ Մովսէս կաղկանդեցին, որ ընտիր ու վայելուչ ոճով մը գրեց Լիւթանից պատմութիւնը:

Իններորդ դարուն մէջ երեւելի եղան Հայաստան սրբազան մատենագիրները Վաղիկ ու Վրիգոր, երկուքնին ալ Լուսնայ վանքէն, որոնք ուրիշ ազգաց վկայաբանութիւններէն հաւաքեցին շատ սուրբերու վարքը, ու ետքը շինեցին բարեկարգ յայտնաւորք մը հայոց:

Եւս դարուս մէջն էր որ Բագրատունեաց Թագաւորներուն երեւելի գործքերը հաւաքեց ու գրեց Հապուհ պատմագիրը, որ նոյն ցեղէն էր:

Ըգային պատմութիւն մըն ալ գրեց որ շատ յարգի է, Վրիգոր Դ կաթողիկոսը: Եսիկա ջըհեղեղէն կըսէի ու գարէ գար շարունակելով կուգայ ինչպէս հեղինակին ժամանակը: Վաղղիներէն ալ Թարգմանեցաւ աս գիրքը ու փարիզու մէջ տպեցաւ անցած տարի:

Թովմաս Լորտունեաց նախարարներուն ցեղէն, ազգային օգտակար պատմութեան մը հեղինակ է, որու մէջ մասնաւորապէս կրկնուի Լորտունեաց իշխանազուն գերդաստանի գործքերուն վրայ, Վոյէն կըսէի ու կը լըմնայ:

Վարիլի 22 ին կատարեցաւ Վ. Բարձրութեան Սիւսէքի դքսին յուղարկաւորութեան հանդէսը շատ փառաւորութեամբ, ու նոյն օրը Լոնտոնայի բոլոր խանութները զոյգեցան ու խառնամէշդի երկու խորհրդարաններն ալ ժողովք չեղաւ:

Հինտու Ե Չինաստանի վերջին լուրերը շատ հաճելի են, ու կը հաստատեն Թէ ամէն բան կարգի մտեր է. Հիյտէրա շատի մէջ զանձ մը գտեր են անգղիացիք, որ մէկ միլիոն լիւրէ սթէնլին կը հասնի:

ԳՆԱԳՆԱՆ

Կուստէլուրի բնակիչներուն համար ժողովրդած նպաստը Վաղղիայի մէջ, անցած ամսու 17 ին՝ 1 միլիոն 550,553 Ֆրանքի հասեր է: Ի ինք քաղքի Թատրոնին մէջ տեսարան մը ձեւացուցին, յատկապէս նոյն կղզիի բնակիչներուն օգնելու համար, ու 15,000 Ֆրանք ժողկեցին: Լիւթանական տիկին մըն ալ 10,000 Ֆրանքի վիճակահանութեան խաղ մը հարեց, նմանապէս նոյն երկրին խեղճերուն ձեռքնու ըլլալու համար:

ՌՈՒՍԱՏԵԱՆ

Ինգրգորի, 12 Եփրիլ:

Նորին Վեհափառութիւն Նիկողայոս կայսրը միտք ունի կըսեն աս օրերս ճամբորդութիւն մը ընելու, կը հաստատեն նաեւ Թէ եկող ամսու վերջերը մայրաքաղաքը պիտի գառնայ:

Պատերազմի պաշտօնատար Չեռնիշչի իշխանը Ես ճամբորդութիւն մը ընելու է կըսեն, մօտ օրերս դէպի հարաւային կողմը Ռուսաստանի, որ անձամբ կարգի դնէ ան կողմերու զօրաց տեղափոխութիւնը:

Կովկասեան բանակի սպարապետը ելաւ իր պաշտօնէն նաեւ Կովկասու աս զին ու անդին կողմի քաղաքական կառավարիչն ալ, որ տէրութեան ծառայութեան հրաժարելով՝ Վերմանիայի ջերմակնները պիտի երթայ իր տկարութեանը համար:

Վրիստոսի Թուականի 936 տարին, Հատ ընտիր է ոճը:

Տասներորդ դարուն մէջ Վեռնդ քահանան գրեց համառոտ պատմութիւն մը Վահագնի տէրութեան սկզբնաւորութեանը վրայ ու ուրիշ ամիրայեաներու, որոնք յաջորդեցին անոր ինչպէս իր ժամանակը:

Լոթր ժամանակակից եղաւ Հայաստանի մէջ ուրիշ քահանայ մը Սեորոպ անուն, Վայոց ձորի գաւառէն, որ հայոց պատմութիւն մը գրեց:

Ես դարուս վերջերը հուշակաւոր եղաւ Ստեփաննոս Լոթիկ պատմագիրը, որ իր գործքը սկսելով հայոց ազգին սկզբնաւորութենէն, այսինքն Վոյեան հաքթէն, շարունակեց ինչպէս Վրիստոսի Թուականին 1004 տարին: Հիւրուի զարմանալի է իր ճշգրտութիւնը այլեայլ Թուականները նշանակելու, որոնք մէջ եղած դիպածները կը պատմէ:

Տասնմէկերորդ դարուն մէջ ազգային պատմութիւն մը շարադրեց Տիգրան Պահլաւունին, որուն միայն անունը լսած ենք:

Հուշակաւոր եղաւ աս դարուս մէջ Լորիստակէս Լուստիկերտցին, որ սկսաւ իր ազգային պատմութիւնը՝ 989 տարին, Վաղիկ Բագրատունիին Թագաւորութեան ատենէն, ու լըմնուց 1071 Թուականին մէջ. իր պատմութեանը գլխաւոր նպատակն է Լոնի քաղքին:

Հասարակօրէն կը հաստատեն Թէ փառքեւիչ իշխանը՝ ընդհանուր տեղակալ Ռոննիայի տէրութեան Վ. Վեհ. կայսեր առաջարկած է որ նորէն կարգի դրուի նոյն երկրի կառավարութիւնը: Ես բանիս համար է կըսեն, որ յիշեալ իշխանը Բեդրպուրկէ հիմակ ու Վ. Վեհափառութիւնն ալ մօտեցաւ Վարսովիս պիտի գայ:

Ս. Սիւրիկից անւանի սեղանաւորին կտակագիրը բայցին որ 1836 ին գրված էր, ու ան ատենը 52 միլիոն ռուպլի կը հասնի եղեր բոլոր ունեցածը: Իր տղան է ժառանգը. ու իր աղջկանն ալ 6 միլիոն ռուպլի կտակ ըրեր է:

ՔԱՆԱՔԱՆ ԵՆԻՔԻՔ

Օմբուրա, 21 Մայիս:

Սուրբ Եղմածնէ առած լուրերնիս կը ծանուցանեն Թէ, ընդհանուր ժողովքին ընտրութիւնը Կաթողիկոս կարգելու համար երկու Լըք եպիսկոպոսի վրայ ընկեր է. որոնք են, մէկը Պիսառալիոյ վիճակաւոր Լուսնայոյ սրբազան Վերսէս Լըքեպիսկոպոսը, ու միւսը սուրբ Լըրուսաղէմայ Պատրիարք Օաքարիա Լըք եպիսկոպոսը: Ես երկու սրբազաններուն համար 39 արժանայարգ անձինք վիճակաւորութեան ատենանը նստեր են. որոնցմէ 27 անձինք՝ որքազան Վերսէս կաթողիկոս ըլլալու համար հաճութեան վիճակ ձգեր են, ու 12 անձինք Լըրուսաղէմայ Պատրիարքին համար: Ուստի աս ուրոշմունքը իսկոյն Թեֆլիզ Վորին Վեհափառութեան Վրաստանի կուսակալին գրութեամբ ծանուցել են, որ փութայ յայտնել Վորին Վեհափառութեան Ռուսայ կայսեր. որուն Բարձրագոյն հրամանին համաձայն կը յուսացի Թէ ամիսէ մը ետքը կատարեալ տնօրէնութիւն մը կը ըլլայ:

Սուրախ սիրտով կը ծանուցանենք որ քաղաքիս քանի մը ուսումնասէր անձինք Լրադածունեաց աւանդով ընկերութիւն մը հաստատուելու նոր տարարան մը հիմնաւորեցին ազգօգուտ գիրքեր տպելու եւ:

ղետալի կործանումը ստորագրել, որ պատահեցաւ 1004 ին Լիւթանի թին ձեռքով, որ էր սուրբան Սեւրեբեան ցեղէն: Ես պատմութեան ոճը ընտիր է ու բանաստեղծական:

Պէտք չէ հայ մատենագիրներուն կարգէն դուրս ձգել Վրիգոր Դ կաթողիկոսը Վկայսէր կոչած, որ մարտիրոսներուն գործքերը հաւաքեց գիրք մը շինեց, ու բազմեքսիտ վաստակաւոր եղաւ եկեղեցական պատմութեանը աս ձուղին մէջ: Հատ օգտակար գործք մըն է անոնց որ սրբազան տեղեկութիւնները կըսիրեն:

Ըգային պատմագիրներուն մէջ երեւելի եղան նաեւ սուրբ Վերսէս կայսցի կաթողիկոսը, որ ոտանաւոր գրեց հայոց պատմութիւնը. շատ յարգի է ոճոյն գեղեցկութեանը ու բանաստեղծական ձեւերուն աշխուժութեանը համար:

Ուրիշ պատմութիւն մըն ալ Հայաստանի, Վրաստանի ու Պարսկաստանի հնութեանը վրայ գրեց տասներեքերորդ դարուն մէջ Սիւրիար քահանան Լոնի քաղքի կաթողիկէ եկեղեցին. բայց աս պատմութիւնը չի կայ հիմայ:

Կոյնպէս կորսուած է Յովհաննէս վանականին պատմութիւնը: Ես հեղինակիս վրայ յիշեցինք սրբազան գիտութեան յօգաւան մէջ. Հայաստանի ու Վրաստանի

ընկալու (յուսկընթեղն մը հրատարակելու ՀԱՅ-
ՔԵՆԱՍԵՐ անունով, և այս օրերս հրատարակելու
է ազայ խաչատուր (Հ. Ս. Էլիքսեղեանցի վերա-
տեսութեամբ) :

Դաւրէժէն կը գրեն ապրիլ 20 թիւով :

«Եթէր տարի է ՚ի վեր աս քաղաքը կը բնակէր
վանեցի Վազար վարդապետ անունով արժանապա-
տիւ և գիտնական վարժապետ մը Վառդգանց զար-
մէն, որ հրամանաւ հանդուցեալ սրբազան (Հոգն-
նէս) Վառդգանցին, եկած էր լիջմիածին երթա-
լու համար : Իսկ Վառդգանց հայազգի ուսումնա-
սէր յարգելներուն խնդրանքը հոս մնացեր էր վար-
ժապետութեան պաշտօնով : որն որ խիստ արժանա-
ւորութեամբ կը խառնարէր ու յիշեալ եթէր տարվան
միջոցին շատ հայազգի տղաքներ վարժեց քերա-
կանութեան, ճարտասանութեան, տրամաբանու-
թեան և թուաբանութեան արհեստներուն, նմանա-
պէս և հայոց պատմութեան մէջ : Եւ շատնցմէ ՚ի վեր
Դաւրէժ քաղաքը ասանկ գիտնական հայազգի
վարժապետ մը չէր տեսեր : Բայց կրցաւ շատ
որ քանի մը տղէտ անձանց վարժանքներէն դժու-
րելով ձգել մեր քաղաքը ու ամուսն ու թիւն խապ-
հան գնաց, ըստ խնդրոյ Սուրենեանց Լստուածա-
շնորհ (Հոգննէս) Վառդգանցին, որուն ուսումնա-
սիրական գովելի եղանակն վրայ հաւատարմ ըլլալով
կը յուսանէր որ աս գիտնական անձին արժանաւորու-
թեանը համեմատ պատիւ պիտի ընէ անոր, իր հայ-
րազուծ խնամքին տակը վարժապետութեան պաշ-
տօնի մէջ պահելով խապահան իր բոլը, հայազգի
մանկանց յառաջողութեանը համար» :

Ապրիլ 19 թիւով հոգնէն կը գրեն թէ, Կորին
Արքայական Բարձրութիւն Լալերդ իշխանը (Բրու-
սիայի, Լալերդտոսէն Վազար անցեր է ու անկէ ապ-
րիլ 16 ին Սեմէ գացեր է : ուր տեղ օր մը մնա-
լով Լալերդտոսէն երթալու ճամբայ ելեր է : հինգ օր
միայն պիտի մնայ եղեր հոն ու անկէ Վառդգանց
(շամ) անցնելով կրկին Վերութեան վերադառնայ :

մէջ թաթարներուն եկած ժամանակը հանգիստ անց-
բերը գրած էր 1236 էն ինչւան 1265 :

Սեմէն Վարդանայ գրած ընդհանուր պատմութիւնն
ալ շատ յարգի է ճշգրտութեան ու հմտութեանը կողմէն,
որ աշխարհքիս ստեղծմանէն կըսկսի, ինչւան Հեթում
ի կողմէ, 1267 թուականը :

Կիրակոս Գանձակեցի աշակերտակից Վարդանայ, աս
ալ գրեց ազգային պատմութիւնը Տրդատ Թագաւորին
ժամանակէն ինչւան վերոյիշեալ Հեթում : Եւ պատ-
մութեան մէջ կը գտնուին շատ օգտակար յիշատակու-
թիւններ արաբացոց ու թաթարներուն վրայոյ :

Եւ դարձեալ մէջ Վառդգանց գիտնական վարժապետ
ալ պատմութիւն մը գրեց, թաթարներուն Վառդգանց
ըրած արշաւանքը ու կոտորածը ստորագրելով : իր պատ-
մութիւնը կը հասցունէ ինչւան 1272 տարին :

Եւ մանապէս նոյն դարուն ծաղկեցաւ անւանի պատմիչը
Վահրամ ու Հայկեցի, որ Լեւոն Գ Թագաւորին ատենա-
դպիրն էր, ու անոր հրամանովը շարունակեց Կիլիկիայի
հայոց Թագաւորներուն ժամանակագրական կարգը, ինչւան
1280 տարին :

Սատթէոս ու Հայկեցի ընտիր պատմութեան մը հե-
ղինակ եղաւ : Դա գրատունի իշխաններուն վրայով, որ
952 էն կըսկսի, ու 1123 թուականովը կը ընթացնէ :

Կորին Արքայական Բարձրութիւնը Սեմէն եղած
ատենը բարեհաճեց է մարդասիրաբար ընդունելու
հոգնէն իրաւից հիւստիսի փոխանորդ հայ-
ազգի յարգանքները : Եւ անոր անուն Սարգիսն Սու-
րատեան : որ պատիւ ունեցեր է իր խնամահան
յարգութիւնը մատուցանել նորին Արքայական
Բարձրութեանը :

Պրիւքսէն օրագիրներուն մէջ կը կարդայու-
հետեւեալ մանրամասն ծանօթութիւնը ինչ քաղաքի
երկրթէ ճամբուն վրայ հանգիստ գիւղացիներն :

«Երբոր շոգեկառքը ինչեմէն մեկնելով Շէնկ
լովի բարձր տեղը կը հասնէին, Լանտէնի մօտ,
երկրորդ կառքին մէջ նստող երկու պահապաննե-
րը տեսնաւ որ ապրանք եղած կառքը մուտքով կը լեց-
ւեր : Բեռները տակնուվրայ ըրին որ կրակ եղած
տեղը գտնան, մէյ մըն ալ բոցն է յանկարծ դուրս
ելաւ ու պատեց զերէնք : Իսկոյն նշան տրւին կեցը-
նելու, ու մեքենագործն ալ սուլելով նոյն հրամանը
տրվաւ :

«Եւ ճայնէն» ճամբորդներուն մեծ մասը գլուխ-
նին պատուհաններէն դուրս կը հանեն, ու կը տես-
նան որ մեծ բոց մը հովին սաստիկ փչէլէն կուգար
ու կառքերը կը պատէր : խիստ զարհուրելով մէկ
քանին կըսկսի պուսալ, քանի մը հոգի գետինը կը
նետին, կը յնան, կը վերադառնան կամ կը մեռնին :
Սակայն երկու ճամբորդ ու երկու պահապան դու-
ներուն առջին կայնելով չի թողուցին որ մարդ դուրս
ելլէ : Բանի մը վայրկեանէն հոգը կառքերը կայնե-
ցան, կըսկսէր ելած կառքը մեկալնելէն դուրսելով,
մէջի եղողները ամէնքն ալ վար իջան անխուսդ :
Ճամբորդներէն տասներորդ հոգին որոնք վար ցատ-
կէր էին, շատ կամ քիչ վտանգ կը կրէին : չորս
ճամբորդ ու մէկ պահապան գետինը ինկած ժամա-
նակին մեռած էին : Կառքերուն մէջ կտաւ կար,
անոնցմով փաթեցին կառքերու մէջ դրին խիստ
վերաւորադէպերը ու արտոնքս ինչ քաղաքը
խրկեցին : Բանի մը հոգի ալ իրենց ճամբան շա-
րունակեցին :

Եւ գրեցի մէջ շատ հարկաւոր ծանօթութիւններ կան
պարսից, յունաց և լատինացոց պատմութիւններուն վե-
րաբերեալ :

Սինեաց նահանգին պատմութիւնը գրեց Եւստի-
միոսեանցի Ստեփանոս (յուզիան արքայի փոխորդ
Սինեաց) : Եւ շատ յարգի է ասոր պատմութիւնը որուն
մէջ հայու ազգին նախնեաց ծննդաբանութիւնը գտնելով
կը կարծէն կը լսուի Սինեաց իշխաններուն գործին վե-
րայոյ, ու կը շարունակէ ինչւան իր ատենը :

Չորեքտասներորդ դարուն մէջ անւանի եղաւ Հե-
թում պատմիչ, որ թաթարներուն պատմութիւնը, ասո-
րոց հետ եղած պատերազմը ու Կիլիկիայի հայոց Թա-
գաւորներուն գործերը գրեց, ունի նաեւ ժամանակա-
գրութիւն մը ինչւան 1305 թուականը :

Թումաս աղիովիտեցի հնգետասներորդ դարուն,
Լէնկիմուրի թաթարներուն կայսեր պատմութիւնը

Լալերդ արժանի է Սէն Մաթթէնի սխալ աս հեղինակի
համար : ինչու որ Մատթաս քաղաքը տպուած Վառդգանց
1775 ին, ուր տեղ երկարօրէն գրուած է Օրպէլեան զարմին
նախարարներուն վրայոյ, կարծելով թէ Օրպէլեան Ստեփանոսի
շինածն է, թարգմանեց ու հրատարակեց նոյն Ստեփանոսի ա-
նունով : Օրպէլեան պատմութիւն կըսկսէ : Բայց աս ուրիշ գործը
մըն է գլխովին տարբեր բուն Օրպէլեան Ստեփանոսի պատմու-
թեան : Տէս . Պալիէ գրականութեան Հայաստան, էրես 119 .

«Եւ զժամար է հիմակուց գիտնալ աս դժբաղ-
դութեան մանրամասն պարագաները, որուն պատ-
ճառը գրեթէ անծանօթ է : կըսէ թէ շոգեւոյ մե-
քենայէն ածուխ մը ցատկած ըլլալով բռնկեցուցեր
է կառքը, անմիջապէս դիւրամաւ նիւթերու հետ
հաղորդելով : Բայց աս ալ հաստատ չի գիտցուիր,
ինչու որ ճամբու թղթերը բոլորն ալ նոյն կառքի
մէջ եղածներուն հետ երած ըլլալով, հարկ եղաւ
Լիւքս քաղաքը գրել որ իմանան թէ ինչ բեռնաւո-
րած էր : Եւ թէ գովութեան արժանի են ան ճամ-
բորդներուն հանդարտութիւնը, որոնք մեկալնելը
արգիլելով չի թողուցին որ շատ մարդ կեանքներին
կորսնցունեն : Լիւքսի Ս . Տըլավաշքի բժշկա-
պետը բարեբաղդութեամբ մէջը գտնուելով վերա-
ւորներուն շատ հոգ տարաւ : Եւ ետքիններուն մէջ
փորձուկեց խաթուն մը կար, որ Պրիւքսէն զար-
ձաւ : ասոր ալ կուրծքին ոսկորը կոտրեր էր : Սէկ
պահապան մը Վանհերսդ անուն մեռաւ, ուրիշ
շատ պահապաններ ալ չարաչար վերաւորեցան :
Օտրմանալի բան է որ աս գիւղացիներն մէջ ե-
ղող անձինքը առջի բերանը վախնալնուն մեռեր
ու վերաւորներ էին : վտանգ զի ապրանքներու կառ-
քի մը հրկիզութիւնը չէր կրնար վտանգ մը պատ-
ճառել ճամբորդներուն, մանաւանդ ան ժամանակը
որ կեցընելու վրայ էին :

Եւստիմիոսեան օրագիրը ասանկ կը պատմէ աս գիւղ-
ւածը որ թղթաբերին ճամբայ իլլալու ատենը ըս-
տոյց իմացեր էր : «Վեց հոգի մեռած ու վեց ալ
վերաւորեալ են : հիմայ իմացեցաւ որ կրակին բը-
ռնկելը նիշատը բուհի մը սրուակէն էր, որ ան-
շուշտ խորտակած ըլլալով տարածէր է : Եւ
հեղանիւթը գիւղւածով մը բռնկելով ու հովն
ալ սաստկանալով արագ ընթացքէն կառքը ե-
րած պիտ' որ ըլլայ : Ս'է շոգեւոյ մեքենային կառքը
և ոչ բեռներու առջի կառքը վնաս մը կրէց : Եւ
մեռնելին խուլութիւն մը չինկաւ ծառաներուն մէջ :
Եւ առտու երկրթէ ճամբան սկսեր էր իր սովորա-
կան ընթացքը, ու ճամբորդները առջի անգամին
պէս կը լեցնէին մէջը» :

գրեց, որն որ 1447 տարիովը կը ընթացնէ :

Տասներօթներորդ դարուն սկիզբը Վրիգոր Բաբերդ-
ցին պատեական ժամանակագրութիւն մը շինեց (Սամա-
նեան ինքնակալներուն, ինչւան Սէլիմ Գ, որ շատ կարեւոր
է տրւած ծանօթութիւններուն ճշգրտութեանը ու հաւա-
տարմութեանը համար, նոյն ազգին վրայոյ :

Հաւաքածոյ պատմութեանց գիրք մըն ալ Լալերդ
գաւթեմեցին շինեց, ուրիշ մըն ալ Լալերդ «Չէլեպին», որ
սուլթան Սէհեմէտ Գ ին ատենը եղած Վրիգորի պա-
տերազմն ալ գրեց, նաեւ օսմանեան ինքնակալաց յաջոր-
դութեան պատմութիւնը, և վերջապէս տեղագրութիւն
մը Պարսկաստանի, Նիստոլուի, Չինի և Հայաստանի :

Հայ պատմիչներուն կարգը կը վերջացնէ Հայր Սի-
րայէլ Չամչեան միսթարեան միաբանութեան, որ շատ
գործերէն ՚ի զատ՝ ընդհանուր հայոց պատմութիւն մը
հրատարակեց, ՚ի ստեղծմանէ աշխարհի ինչւան 1784
թուականը որն որ նոյն տարին տպեցաւ Վենետիկ . Գ
հատոր քառածալ :

(պիտի շարունակէ)

Ի իրականում տեղափոխվելու և զարգացմանը կրակ մը պատահելով՝ դժբաղդով լինումը քանի մը հոգիի մահաւան ալ պատճառ եղաւ : Հաւանական կերպով թէ ստիւնձի (գուգըտլ) աման մը կրակաւորանին վըրայ թող տալով տառադձագործները (տիւրկէր) կրակը շէնքին հաղորդէր է : Հովը շատ էր ու պաւտոր բարձր ըլլալով բոցերը մեկէն պատերէն տըմէն տեղ : Գաղղիայի ու Բեքդիայի ծովային գործերուն ըրած ջանքերը անողուտ եղան : Գալատան գրքերը ու ժաման պատկերները տղատեցան : Պաշտօնատարները բոլոր գիշերը աշխատելով, հաղիւթէ մարել տըւին կրակը, ու Գիւտինանտա թաղաւորին ունեցած եռանդին ալ չարք չեկար, որ ինք իր անձամբը բոցերուն դէմ կրկնուէր, որուն ձեռքն ալ քիչ մը վիրաւորեցաւ : Գաղղիայի ու անդրիայի ծովային գործերուն շատը սատակ վիրաւորեցան : մէկ քանին ալ հիւանդանոցն է : Մէկ գաղղիայի նաւատորմ մը, որու աչքը գրեթէ կըրցէր էր իր նաւը գաւառաւուն ջուրը ինկաւ ու խղճեցաւ : Եւ զարատունը 240 տարին ի վեր շինուած էր : Գոմարի մարքէզը յիսուսեանց ձեռքէն առնելով, աղիւսակն տըրցը համար զարատուն ըրեր էր :

Ս. Ռիշարտ Բրքարիկը Լաբուայի խիստ հաւուստներէն մէկը, մեռաւ Տէրալիսի (Բեքդիա) իր երկրին մէջ : Կըսէ թէ բոլոր անդրիայիներէն աւելի ստիկա շատ ստակ դրած ունէր : հասարակաց ամէն տեսակ զբաղմունքներուն մէջ : Եւ աղիւսակն անձը, հինգ միլիոն լիւրէ սթէւլին եկամուտ ունէր կըսեն :

Լեյպցիգի քաղաքի մէջ կրակի նոր ջրհանի մը (թուլումա) փորձը եղաւ, որ 120 ոտք բարձր տեղ կը հասցընէ ջուրը, որուն տրամագիծը մէկ ըմբռնութենէն աւելի է : Հաշիւ ըրին որ այս նոր մեքէնան 18,000 անդրիական կաշու ջուր կընետէ մէկ ժամ մէջ :

Դուլոնի օրագիրներուն մէջ կը կարդացուի, 23 ապրիլ :

«Կարանի ֆրէկադը որ ճամբայ ելաւ Բարբէզեան կղզիները երթալու Պրիւաթ նաւու նաւապետին հըրամանատարութեամբը, 140 ճամբորդ ունէր մէջը, որոնց մէջ երեւելի են եպիսկոպոս մը շատ եկեղեցականներ, գործակալներ, ու անթիւ բանակներ զանազան արհեստներով» :

ԱՌԿՏՐԱՆԱՆ ԽԱՐՔԵՐ
ՏԱՆԿԱՍՏԱՆ

Օգոստոս, 21 Մայիս :

Քաղաքիս առևտրական գործառնութիւնները միշտ թուէ են հասարակութենէն, ու երեւելի ապրանքները գիններուն փոփոխութիւն մը չեղաւ :

Բամպակ : Ա՛ւճ անշարժութեան մէջ է. այս օրվան արժողութիւնը 170-195 ըստ տեսակին, աւելանալով միայն է :

Սիւտաք : Ամանապէս թուլութեան մէջ է. Պրուսային ըստ տեսակին 230-280 զուռուէ է թէֆէն :

Ղէհրի : Վիչ կայ. ապրանքին աղբորութեանը համեմատ 16 1/2-20 զուռուէ կը ծախուի օխան. իսկ կիւնպը 9 1/2-10 զուռուէ է :

Թիֆլիս : Կուղի քիչ մը. բանած Լեյպցիգ տեսակը 45-48 զուռուէ է չէֆին (2 օխան) : Եւ բանած ճերմակը ու կարմիրը՝ 35-38 զուռուէ չէֆին :

Նապաստակի մարթ : Թուէ է ու գինները իջնալու վրայ են. առաջին տեսակ աղբոր ապրանքը՝ 380-400 զուռուէ կածէ հարուր հատը. երկրորդ տեսակը՝ 250-260 :

Եղան մարթ : Լեյ շարժութեան մէջ է. այս օրվան արժողութիւնը միայն 6 զուռուէ է օխան :

Սուսամ : Վիչ կայ. այսու ամենայնիւ հաղիւթէ 38 զուռուէ կը ծախուի Պրուսայ քիւնէն :

Լեյֆիոն : Թուէ է. ու կը հաստատուն թէ 65 զուռուէ ծախուի է չէֆին. նոր հոնձը խիստ աւատ է կըսեն. ուստի կը յաւայելի թէ աժան գիւնըով պիտի ծախուին, թէ որ Լաբուայէն նոր յաւայել լուր մը չգայ մինչև անտունը :

Չէթ : Միւս նոյն անշարժութեան վիճակի մէջ է. այս օրվան արժողութիւնը Կիտիլի ու Լաբուէ միտի ապրանքին համար 195-210 զուռուէ է խանթարը ֆուսթայօրտո :

Յորեն : Ամանապէս թուէ է. Լեյպցիգի առաջին տեսակ ապրանքը նախնի մէջը աւանդելու պայմանով 20 զուռուէ է Պրուսայ քիւնէն. երկրորդ տեսակը՝ 16-18. Ուստի կարծր ցորենին գինը՝ 20-21 զուռուէ է և քիչ կայ. գարինին քիւնէն 7-8 զուռուէ է :

Սալոն : Չուղիւր. Կիտիլուէն անտուկի մէջ 180-185 զուռուէ է խանթարը. Կիտիլի ինքը ևս անտուկի մէջ, 185 զուռուէ. չուլալի մէջ կը ծախուի 180 զուռուէ խանթարը :

Խաւսիլ : Վիչ մը կուղի. Լեյպցիգի ըստ տեսակին 495-540 զուռուէ կը ծախուի հարուր օխան :

Հաբար : Կուղի ու քիչ կայ. Լեյպցիգի առաջին ու երկրորդ տեսակը՝ 223-225 զուռուէ է խանթարը. Գաղղիայի գուրի շաբարը՝ 240-250. Լեյպցիգի փոշի շաբարը առաջին ու երկրորդ տեսակը՝ 230 զուռուէ :

Լեյպցի : Թուէ է. Լեյպցիգի 100-135 զուռուէ հաղիւթէ կը ծախուի ըստ տեսակին. Պէնկալայինը՝ անտուկի մէջ 100-115 զուռուէ օխան :

Ռոմ : Չուղիւր. այս օրվան արժողութիւնը 7 1/2-8 զուռուէ է կալոնը (1000 տիւրհէմը) :

Պալպիլ : Ըստ ապրանք չի կայ, ու 4 1/2-4 3/4 զուռուէ օխան գիւրաւաւաւ է :

Ստանկերուն շուկայի գինը :

	զուռուէ
Տիւրքիւն ըրեալ	28
Չիչէֆին	27
Հինգ ֆուսթայ	25 1/2
Հինգ տրախմի	23 1/2
Հին քսանոց	27 1/2
Նոր քսանոց	24
Հին տասներկուքնոց	23 1/2
Նոր տասներկուքնոց	21 1/2
Ստամպոլ	33 1/2
Մըրը	31
Բուռուտ	35
Բուպիէ	11
Մահմուտիյէ	94
Եւլուրդ	61
Մաւաւ	60

Պէշլիկ հարուրին 11-12 գլխով : Բալանցիքը ու Սոսկիֆի ըրեալը բարձրագոյն հրամանաւ արգելուցաւ, որ ամենեւին չի տըրուի ու չաւանդի :

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ

Վէնէտիկի Միտիթարիան ուխտին Բաղմալէպ անուն օրագիրը ընդունել ուղղորդ կընայ Լեյպցիգ շաբար Լաբուայի անուն գրատուներ ստորագրել : Աւրիշ քաղաքները ևս, ուր տեղ յատուկ գործակալ չունի տակաւին Բաղմալէպը, կընայ ո՛վ որ ուղի Լաբուայի Լաբուայի անուն յարգի գործակալներուն գրատուներ ստորագրել :

Յիշեալ օրագիրը ամիսը մէյ մը կը լայնէր, երկը կու հատ 16 երես ամէն մէկը՝ ութամուտ տետրա կով :

Տարեկան ստորագրութեան գինը, 3 արծաթ ֆիօրին է, գրեթէ 36 զուռուէ. ճամբու ծախքը աւանդին վրայ է :

Լաբուայի բարեխառնութեան Օմիտիյ, գիտալ ի միջոցէի և Եղեալ ըստ բաժանման Սոմուրի :

	Ի ստուերի :	Հարեալ :
Ուրաթ	14	Մայիս + 20 1/2 աստիճան 24 1/2
Հարաթ	15	„ + 21 „ 24 1/2
Կիւրակէ	16	„ + 21 1/2 „ 25 „
Լաբուայի	17	„ + 20 1/2 „ 25 „
Լաբուայի	18	„ + 20 1/2 „ 24 1/2
Չորեքշաբթի	19	„ + 21 1/2 „ 26 1/2
Հինգշաբթի	20	„ + 19 1/2 „ 60 „

ԱՐԴԱՆՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ. Եւ (Օրագիրը շարունակ անգամ մը կը աղպի :

Տարեկան ստորագրութեան գինը՝ 120 զուռուէ է կանիօնի (փէշին). ով որ ուղի կընայ ստորագրել :

Լաբուայի օրագրութեան ապրանքը :

Պալպիլ՝ Կալիւսի խանթ Հաբարի Լաբուայի աղպի :

Պրուսայի Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Լեյպցիգի Լեյպցիգի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Կահրէ՛ Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Հոպպի՛ Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :

Լաբուայի Լաբուայի Լաբուայի աղպի :